Bréfa- og málasafn Benedikts Sveinssonar 1921-1942, 1. hluti

Bjarni Benediktsson – Benedikt Sveinsson – Barðstrendingabók – Látrabjarg – Eyjólfur Sveinsson – Bergsveinn Skúlason – Hvallátur – Pétur Jónsson frá Stökkum – Vestfirðir – Geirdalshreppur – Guðjón Jónsson

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Benediktarskjöl
Askja 5-16, Örk 4

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

STÍLABÓK

Nafn .....

.....bekkur

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Arinna selsíð

Látrabjarg.

~~Eyjaklettur á Reykjanesi~~

Látrabjarg er 14 km. frá Bjargtöngum ~~eða~~ Brimnesi við Keflavík. Það skagar lengst í vestur á Íslandi. ~~Eins og kunnugt er eru Bjargarnir 500 sinnum stærri,~~ ~~lengra vestarti tangi Íslands og einnig vestasti tangi Evrópu.~~ Frá Bjargtöngum fer bjargið smá hækkandi inn á Fleitnakast. Þar er það hæst 441 m.

Í bjargið eru þrjár ~~dalhvilftir.~~ dalskorur ~~Hin gta~~; Djúpadalur, hin yzta þeirra er að mestu gróðurleinn og myndar hvilft í bjargið, (af sjó að sjá er eins og tekið hafi verið með geipistóru skeið eða spaðblaði úr bjarginu. Geldingaskoradalur og Lambahlíðardalur eru ekki ~~eins~~ jafn grösugir. Bjarghrúnin er grösug. ~~En~~ Þar eru ágætir hagar, en svo taka við

moðafoldir og hrjátrug holt. Áður voru hestar látnir
ganga í bjarginu fram undir jól, en það kom fyrir, að
þeir hröpuðu fram af því, og er nú hætt að láta þá vera
þar nema að sumrinu. Fram undir aldamót var heft
flutt í það laugardaginn í 11. viku heim
í seli á bjarginu en altaf var flutt úr selinu laug-
ardaginn í 19. viku sumars. Mjólkin var reidd heim
daglega og gerðu það selsmalarnir. Það var talin ~~ekkin abyrgð~~
mikil hirnaðarstaða að vera selráðskona, en um
leið eftir-sótt og skörulegt starf. Ekki er ekkert eftir af
selinu nema tóftirnar, ~~sem minna á breytta hirnaðarhætti~~,
og troðin selgata, sem oft er þá farin enn þá. Sökum
þess, hve bjargið er grösugt og kjarngóð beitin, sækir
sauðfé mikið niður í það og verður oft að taka kindur úr
velti, en mörg kindin hrapar úr bjarginu og er það
drjúgur beitartollur, sem Látrabændur verða að greiða þannig
árlega. Til skamms tíma hefir verið slegið á bjarginu þá
Látrum, en nú er því hætt sökum aukinnar roktíðar þáinn
Sauðlauksdalskirkja á ítök í beit á bjarginu, 60 sauða
hagagöngu. (1.) Nóta neðanmáls, sjá bls. 28.
Lagnir kerma, að í tíð ~~sjóra~~ Björns Helldórssonar
hafi sauðarnam ásamt öllum sauðunum hrakið í sjónum
í ofviðri og síðan hefir ítak þetta ekki verið notað.
Látrabjörg belst undir þessar jarðir: Látur, Breiðavík og
Sauðbe. Látur liga bjargið þá Fingum í Lækagjá, Breiðavík
þaðan og í Þorsteinshvammi, en Breiðavík þaðan og inn

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

~~er~~ ir, og Lambahlid. Undir Lambahlid er Lögmannsvag-
ur, kendur vid Odal Sigurdsson lögmann, er braut par
skip sitt Svan 1715. Fyrir innan Lambahlid er Keflavikurbjörg
Fram ir björgunum utantil er Bardid, er pad brik ein
mikil 35 padma há og 45 padma löng, er hún pärra padma
pykk ad nedan en eins og saumhögg ad ofan (og ~~ö~~ ~~pöpe~~
~~ka~~, Af framan er Bardid prokrúpt eins og stepi á skipi.
Af brún og niður á Bardid er 90 padma sig, og var idulega
sigid á pad til fygglinga. (Árid 1886 voru par teknir 2600 fuglar
i einni ferd. Utantil er allt björgid sebratt og vida
strengberg af brún og i sjó, og er hvergi hægt ad gangga
niður i pad. Innra björgid, Bejarbjörg og Breidavikur,

er grösugra og vida i pví grasflæmi og flesjur, sem
feir menn ganga um bandlaust. En pad sem vanir
bjargmenn og feir fara bandlaust, sjnist óvönum engum
manni fiert ad fara. I Likrabjörgi eru betri fuglflæmi:
Midlandahilla, Melahvappahill ir og Kvörhillur. Kvörhillur
draga nafn af kvörnum, sem hladnar vóru á hillunnar og
kenst fuglinn ekki fram nema um dyr á kvörnunum,
og er menn komu i dyrnar nádu feir öllum fuglinum,
sem vóru innni, því vegginir hjellu vid, en eins og hvannyst-
ur er geta svart fuglinn ekki lyft sér til flugs nema fram af brún.
I Bejarbjörgi eru ágæt flæmi: Heidnakarl, Valarker, Kinggjur
lind, Hálsar og Hákölelin. I björgunum eru margir vikkunnilegir skútar og

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

og skrumpar. ~~[illegible]~~ Má nefna Jötunsangen, sem er skútar fóir með hafti á milli en renna saman í einn langan og dimman rangala er inn kemur. Liggur hann niður á við, en enginn veit, hve langur hann er. Í Jötunsangen er 90 faðma víð og þar af 30 fari loftrig. Það er vipmikil ~~[illegible]~~ sjón að sigla með fram bjarginu í góðu veðri og sjá hina margbreytilegu og fögru lögun þess. ~~[illegible]~~ Ogleymanleg sjón er þeim, sem sér bát í sjó í fyrsta sinn á verdegi þegar allt er morandi af fugli; hver stallur og hilla alsetin af watfugli, steinarnir í fjörunni hvítir af ryki, á sjónum fuglabreiður og í loftinu aragrúi af fljúgandi fugli.

Kiðurinn og gorgið í fuglinum fagnar ~~[illegible]~~ um sjálft lágnættið. Frá fúi rógur hófst hefir fuglaveiði og eggjataka verið stundud í bjarginu. Fram undir aldamót var almennt farið á björg úr Raudasands hreppi. Fuglaveiðarnar voru mikill og merkur þáttur í atvinnulífi hreppsbúa, t.d. veiddust 36000 fuglar í bjarginu 1886. Þeir sem ekkert áttu í bjarginu fengu leyfi til að fara á það og var þá farið á Bejarbjörg. Látrarnir höfðu sitt bjarg fyrir sig en leiðin það ekki öðrum, at þeim tímum voru margir fúnir, áræðnir og fóru bjargmenn. Nefna má Jón ~~[illegible]~~ Torfason á Hnjóti (d. 1901), sem fyrstur kleif upp á Heiðnakast svo víðfræg ~~[illegible]~~ er sú leið ekki fær

nema flugferum mönnum.) Eitt sinn fór hann einu á bjarg með fuglastingina og kaval ~~tá~~sprotta og fékk fugl á fjóra hönda; fóru það mikið frekríði af einum manni. Nú er fuglaveiði alveg hætt í björgum, en farið er til eggja enn þá af þeim sem næst því bía. Frá Látrum voru bjargferðinar ákveðnar til ákvarðaðs tíma. Þar hafa japnar verið því áðurendur og fóru þeir í félagi á björg. Hver bóndi varð að leggja til vigara, ef hann hafði hann ekki á heimilinu varð hann að fá vigara. Sigið var á fremstum ferðum sametimis, sitt á hverjum stað, nema ef farið var á stór „höl" eða „flemis" þá sigu allir í sama stað. Allir fóru á bjargið, sem farið

gátu, konur og karlar, og klutgengir vóru allir, sem ~~báðir~~ fermdir vóru. ~~var að ferma~~. Bjargferðinar stóðu yfir ~~í 3~~ tvær eða þrjár vikur. Vóru það efstir dagar, einkum fyrir kvenfólkið, því vinna varð nótt með degi að reita fuglinn svo hann ákvæðist ekki. Síðinni hluta vetrar fer fuglinn að koma að björgum og fer það eftir veðráttunni. Í blíju og veðri kemur hann fyrsta í kulda og veðingum. Sest hann í björgin á morgnana en flýgur til hafs á kvöldin. Komi kuldakast eftir að fuglinn er kominn að, fer hann frá björgum þar til after hlýnar í veðri. Verpir fuglinn dettur þaraf og rotast einkum fyrst á vorin meðan klaka og mjó er að leysa ~~frá björgum~~. Um mánaðamótin mai-júní

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

byrjar varpið. Þeima ef kuldar eru. Er varpið nokkuð
efti vedráttunni. Fyrst verpir langvian niðurlega á björg-
inu en reptari og hringvian ofar. Á urðum undir því
verpir álkan og lundinn, hann verpir líka uppi á björgum
Mergð af rýtu og fýl, sem ríðellt er að aukast, verpir um allt
björgið. Efti að fugl er orðinn og brimlítið er, hafa sjómenn
sitt undir björgið til eggjatöku, bæði innlendir menn og
Færeyingar. Þeir hafa fengið leyfi til þess, en fleiri fara
leyfislaust
~~þaðan þess~~ og skorða björgið sem nokkurs konar almenn-
inga. Þegar farið er á björg, er valið til þess þurt veður,
regni eða veðu er ekki farið vökum hettu af steinkarli
og hálku í björgum. Daginn, sem fara skal á björg frá

Látrum, er vaknað um sólarupprkomu. Eru þá reknir heim
hestar til að reiða á þeim eggjakassana og vatnsfötin, sem eru
gildir strengir úr tjörukaðli. Þegar öllum undirbúningi
er lokið, er bagt af stað og fylgirst allt fólkið. ~~[illegible]~~
sigaratnir
~~[illegible]~~ fara á undan, taka ofan húfurnar, signa
sig og lesa bænir sínar. Þegar komið er á björgið, sem
er ~~[illegible]~~ tvær stunda ferð frá Látrum, er hitað kaffi og
bæði til að sníga. Sigarinn steypir yfir sig björgkrúð
anum, sem er stór stigakufl. Á honum eru op fyrir
höfuð og handleggi, svo stór, að inn um þau geti hann
látið á sig eggin. Hleypir hann svo kuflinum sem bætt
upp á bakið og bindur hann svo með snori að sér um

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

mittid svo ad eggin hreyfi ekki nidur. Í penna bakpoka komast 150 egg; en penna hafa hana poka undir egg á ödrum handleggnum. Ef sigaraunir eru fri skipti fólkid sér milli peirra. Sigarinn bindur sig pannig, ad vadnum er bregdid um mittid en ödru bragdi undir lendarnar. Velur hann svo einn úr liti sínu, sem hann treystir vel, ad vera vid hjólid. Er hann kallaudur „hjólmadur." Verdur hann ad vera athugall og gætinn madur. Hjólid er stórt skorubjól, sem vadurinn leikur í, en pad nýtt milli beggja kjálka (leika) og er pad haft fremst á brúninni, svo vadurinn skrísti ekki nidur í bjargbrúninni. Svo kveduri sigarinn fólkid, allir ödka honum gödrar

predur, hann signir sig og hverfur um leid ofanfyrir brúninna med ödra höndina á vadnum. Gefid er eftir vidstödulaust por til madurinn hefur nád peirri hillu, sem hann ætlar sér ad komast á. Vönum sigara er gefid svo fljótt, ad ekki sér fyrir verd á vadnum, einkum ef um loftsig er ad ræda. Ónönum sýnist pad ógilegt ad sjá sigaranna standa á bergiflugunni, ganga afturábak pann af brúninni og spyrna fótum í bergid en undir er freydandi sjór eda hálundir. Venjulega er madur látinn vera á vad bergi -gegjum- og segir hann til ef sigarinn bidur einhvers. Ef ekki sést til hans af brúninni, kippir hann fríswar í vadinn ef hann vill láta draga sig upp aftur, en einn

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

sinni ef hann vill síga lengra, er það hjólmannsins að taka eftir því, enda má hann ekki sleppa höndunum af vaðnum. Þegar gefið er eftir síðja allir, hver að baki öðrum, en þegar dregið er standa flestir upp nema hjólmaðurinn og snúi bregða um bak, ~~leiðar~~ leita. Þegar langt er sigið er erfitt að draga, en ekki má hætta fyr en maðurinn er kominn á brún, og fara þá tveir til að taka af honum eggin. Svo er fest sig á sínjan stað og haldið þannig áfram allan daginn til kvölds. Þá er ~~hætt að síga~~, vaðurinn bringaður upp á stein og hjólið látið hjá. Svo er eggjunum skipt. Hver maður fer einu hlut nema sigarinn, hann fer tvo hluti, og er

annar hettuhluter, bjargið fer einu hlut, og tekinn er einn vaðahluter, Eru þeir kallaðir dauðir hlutir. Við egg var ekki verið nema á daginn og ekki nema einu sinni dag í ~~einu~~. Ekki var farið til fyglinga á þá staði, sem egg voru tekin, ~~enda~~ þótt fuglinn verpi aftur. Ekki var farið á bátum, á undinar, og klifrað og gengið upp í bjargið. Var þar fljótteknari afli en á bjarginu. Eggin voru tínd saman í kassa og borin út í bátana. Til undir bjargferða var að velja brimlaust, þurt og gott veður.

Í 11. viku sumars byrjaði fuglaveiðin. Lagt var af stað frá Látrum um miðjan dag. Sigararnir gengu á undan og hafa sumir riði og þegar farið er til eggja, en má bera

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þeir ~~langa~~ stangir um öxl, 6-7 álna langar, og snúrur flétaðar úr broshári um hattinn. Það þótti heim mesti vegaukki að hafa fuglasnúrurna um hattinn, enga minni en að bera fálkaþrss nú á dögum á brjóstinu. Þegar á byrjið er komið er tjaldað, kitað kaffi og vað inni athugaðir. Ligararnir festa snúrunar á stanginar og bíta sig undir að róa. Þegar sól er gengin úr bjarginu á þvöldin, er byrjað að róa og hætt allri veiði þegar sólin kemur aftur, ~~og~~ því að fuglinn er styggur í sólskini. Ligarinn hefir stúngina í annari hendi en hina hefir hann á vaðnum, þegar róið er. Þegar komið er á hillurnar þar sem á að veiða fuglinn, leggur ligarinn sig og þar hegt

og gætilega meðan fuglinn er að japra sig og spekjast. Þá nærst er farið að veiða fuglinn með stúngunni sem ~~snúra~~ snúra er á. Fuglinn er miðinn úr háleitnum og leggur hjá ~~sig~~ á hillunni en maðurinn fetar sig áfram eftir því sem þarf til að ná í fuglinn. Er það eftir vana og fimleika hvað hver fer. Þegar hætt er að snúra er fuglinn borinn saman á einn stað að vaðnum og dreginn upp á bjarg ið. Fuglinn er kippaður saman og eru 30 fuglar í kippu en hver kippur ~~(er 60 fuglar)~~ dregnar upp í einu. Ligararnir festir kippunum í vaðinn, sem svo eru dregnar á brún en vaðinn dregur hann til sín aftur með leynivaði, sem er bundinn í endann á aðalvaðnum. Þegar lokið ~~búið~~

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

er að draga allan fuglinn upp, sem tók langan tíma
ef mikið var í einu, hvílir sigarinn sig og hallar sér
útaf á einhverjum pallinum, nibbóttum og ólöttum,
~~en á þá er ekki á þínt.~~ Um lágnættið hverfur mestur
fuglinn frá björgunum, fer hann þá til hefs að sækja sér
og ungum sínum fæðu. Um aftureldingu fer fuglinn að
að koma að aftur og loftið mettar af fuglaiðu og fugla gargi.
Hver fugl er snaraður sem nærr til, rennir um leið og þeir
retjast móti af fluginu með silin í nefinu til ungarna.
Allagt síðið er tekið af dauðum fuglinum og stungið
upp í ungana en þeir taka við. Á hellunum er krýpt
af ungum, og er farið gætilega að retja þá ekki fram af.

Þótt fuglinn sé tekinn frá ungunum koma sífelt aðrir
fuglar, sem taka þá að sér. Þegar hefir verið sólarhring á
sama haldinu eða hillunni eru sigararnir dregnir upp á
björgið. Ef fuglakippa er dregin upp með manni er hinn
höfð á vaðnum fyrir ofan höfuð hans til þess, ef steinn
dettur niður, að hann lendi á kippunni en ekki á
manninum. Fuglinum var skipt á sama hátt sem
eggjunum. Sigararnir fá tvo hluti hvor, en þeir sem á bríninni voru einn
hlut hver. Fuglinn var svo reiddur heim og settur matur
er aðrir leggjast til hvíldar í fjöldunum. Á hverjum degi
voru reiddir 120 fuglar, var það kallað stórt hundrað. Eftir
litla hvíld er aftur farið að róa og er verið við það meðan

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

veður leyfir. Komi vigning verður að þetta veiðinni og komið hefir það fyrir, að fæð hefir verið á björg en ekkert orðið af veiði vegna ~~veðurs~~ ísfellis. Aljóg var fuglveiðin misjöfn, fór það eftir varpi og veðráttu ~~[illegible]~~ um bjargtímann. ~~eftir varpinu og var víðast veiðitíð um bjargtímann.~~

Oft var glatt á hjalla á björgum, miðli þess sem fuglinn var dreginn, er ekkert var til að starfa. Í norðanstormum var kalt á brúninni og var þá margt gert sér til hita. Skákarnir fluguðu á og krækjuðu skúlkurnar og komu með ýmsan gleðskap. Ef konur höfðu með sér þjóna varð lítið úr verki, þó oft þyrfti að láta í lykkjurnar og komið gat það fyrir, að hrykli veri kastað fram af brúninni og sárt kann þá ekki framar. Bjargferðirnar voru eins og hátíðis-

dagar með óefnt þá-ble hjá unga fólkinu, ~~sem~~ það klakkaði til og minntist þeirra ~~[illegible]~~ með gleði. Vorjafnlega var farið eina undirbjörgsferð á hverju vori til fuglaveiða. Valið var til þess fyrst veður og breiðurt. ~~[illegible]~~ á tveim bátum öðrum stóru, voru þeir skipaðir mönnum eftir því sem þurfa þótti. Þegar komið var undir björgið var stærri bátnum lagt fyrir stjóra, en á hinum voru menn og farangur fluttur á land. Aðeins var skilinn eftir í bátunum til að gæta þeirra. Síðan fóru þeir kaðlinum gangandi upp í björgið og er þeir gingu á undan, með ærdam á vatnum breiðum hand-leggjum, en hinir gangandi á eftir og þá vaðinn og hver maður hefir fuglaþing í höndunum. Þá verður hagt og

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

gætilega því að klifrað er brett bergið og víta er aðeins fyrir hönd eða fót sem hægt er að tilla á og má engu skeika um hönd eða fótfestu. Þegar fræingjum hefir náð hillu eða stalli, sem hægt er að sitja á, heldur hann við vaðinn meðan hinir handstyrkja sig eftir vaðnum til hans. Á leiðinni upp í bjargið var snarað það, sem til náðist af fugli, en það tók stundum ~~um~~ eina stund að komast þangað, sem aðalveiðin byrjaði. ~~Þegar búið var~~ Fuglinn var deyddur og ~~var að deyða fuglinn var~~ honum kastað niður í fjöruna, en þar voru menn fyrir, sem bundu hann saman, settu í kippur og báru út í bátana. ~~Vatn ekki á sjónum,~~ Ef illt var í sjó, svo að ekki væri fært að lenda, var fuglinn tekinn á „vad-

dretti" þ. e. fuglakippunum voru dregnar á streng fram í bátinn, er þeir, sem ~~sem~~ í fjörunni voru, drógu strenginn til sín aftur með taug og festu kippum í hann. Þegar lokið var að koma fuglinum í bátana voru menn irnir teknir við „aflegu" eða „klein" eða klöpp, þar sem aðdjúpt er, en snarræði og dýrfræku þurfti, til þess að allt fari vel, því fljótt er að brima við bjargið. Þegar farið er ofan bjargið aftur, er farið í „fæs" þann spölinn, sem eftir er ~~þar sem verst er að fara~~ verður annan veg komizt. Er vaðnum fest þannig, að hægt er að draga hann til sín þegar allir eru komnir niður. Uxdi bjargi var ekki verið nema eina nótt og tekinn var einn bjarghluta, en á brún var tekinn klutur fyrir hverjar

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

festar, sem sigið var í.

Þegar farið var á Bæjar- og Breiðuvíkurbjörg var óvíða sigið af brún, en gengið niður í björgið og sigið þaðan. Það varð að leggja af stað snemma dags af Raudasandi og í tíðinum, þegar farið var á björg, til þess að vera komnir niður ofan í björgið um sólarlag, því á byrjaði veðrið ~~tíminn~~.

Farið var í félagi af nokkrum bæjum og var foringinn vanur björgferðum og góður sigari. Hestar þeir, sem til voru á heimilinum, voru hafðir undir farangur og fugl, sem veiddist. Voru menn japnan glaðir og vongóðir er lagt var af stað í björgferðir. Ungu mennirnir klökkuðu til að reyna fimi sína og ~~forleik í björginu~~, hinir eldri lifðu í

endurminningunum um fyrri ~~ferðir og von um góðan~~ afla. Þegar komið var á björgið voru hestarnir bjóðraðir en menn bjuggu sig til niðurgöngu. Bera varð vaðina, nesti og fleira með sér. Þar sem torveldast var að fara var farið í lásum, var þá vaðnum kastað niður fyrst en haldið í endann og renndu menn sér svo á höndum og fótum niður vaðinn en einn hélt við. Upp lása var farið þannig, að spyrnt var fótum í bergið og handstyrkt sig svo upp vaðinn. Oft var endinn á vaðnum settur fastur um nefið á þúpu og renndu sér svo allir niður vaðinn, en rafið hjelt við, og varð þá vaðurinn að liggja, svo komist yrði upp aftur. Þegar komið var pangað sem ~~ætti að síga~~ síga skyldi, var valin

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

aðsetu og var það venjulega þep reft, brattar flesjur eða grastóter, um annað er ekki að velja. Menn urðu að vera aðgætnir og öruggir, því af oft er þeyst á þeparta vaðið í þessum þettalegu og erfiðu ferðum. Þegar lokið var að snara ~~þótt var að snara~~ fuglinn var hann dreginn upp í aðsetuna, og svo var hann borinn upp bjargið, kippurnar látnar hanga yfir aðelirnar. Þar sem „lésar" eru var fuglinn dreginn upp en víða er svo bratt og þapir gangar, að þáum er þar fort leusum, nema vönum bjargmönnum, hvað þá heldur þegar borin er fullbyrði af fugli. Fara varð margar ferðir

Þegar vel veiðist. Bjargið liggur þá austri til vesturs og blasir því vel við sólu allan daginn. Er því afarheitt

í bjarginu þegar sólskin er, þótt vindsvali sé á brún inni. Fuglinn er veiðist á nóttunni en borin á brún á daginn. Oft var langt að bera og þjakaði mönnum þá mest hiti og þorsti, því vatnslaust er í bjarginu og illt að komast dagkjarföngum niður í bjargið. Þessar bjargferðir vóru hinar erfiðustu ferðir, sem farnar vóru, því af stríkjandi hiti, þorsti, erfiði og miklar vökur vóru oft samfara þeim. ~~ferðum~~ Þegar komið var heim og hvílst eftir ~~lokið var að hvíla~~ förina, var lagt af á nýja leik, annaðhvort á bjarg eða í undirbjargferð. Flest heimili í Raudasandshreppi fengu meira eða minna af fugli, þótt mest veri fuglatekjan frá Látrum. Fugl, sem veiðist var á bjarginu, þótti betri

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

en sá, sem veiðlur var undir því, svo kunn þess, að hann
marðist nokkuð við að vera kastað í fjöruna. Almennt
verð á söltuðum fugli var 15 fuglar á 1 kr., en 10 fuglar óreittir
voru selðir á eina krónu. Langvía, hringvía og nefskeri
var kallaður gamalfugl og var þetta söluverð miðað við
þá. Álka og lundi var sjaldan selður. Þegar fuglinn var
reittur, var bringufiðurinn haft sér og selt dýrara en fiðurinn
af baki og höfði. Allir vængir voru reittir á vetrum. Í
16. viku sumars var farið í Lassagjá að taka ryðfuglagarn
rétt áður en hann varð fleggur. Á undirhlíð var farið
í 18. viku til að taka kofu, en mjög misjöfn veiði
var það. Þótt fuglaveiði sé nú hætt í bjargi, eru

til sagnir um færa menn og þrekraunir í bjargferðum
og geymast enn um stund. Bjargferðir munu vera nú
hættulegasta atvinna, sem stunduð er hjer á landi. Það
má segja, að þar sé hætta frá öllum hliðum. Steinn
getur fallið í höfuð manni og mörin, sem á er staðið
hrapað undan fótum hans.
(Sig. Lína.)
Fimm menn hafa hlotist í bjargi, er þessi slys
hafa orðið á seinni árafjöldum: árið 1887 hrapaði Magnús
Sveinsson frá Lambavatni úr Bæjarbjargi. Hafði hann
mýleyst af sér vatnin, er þá hrundi stallurinn, sem
hann stóð á. Var hans leitað mikið en fannst ekki.
Árið 1918 fell steinn í höfuð Albert Engilbertsyni frá

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Hornvík fyr, er hann rofaðist. Var verið að draga hann upp og mun steinninn hafa losnað undan vatnum.

2 Apríl 1926 hröpuðu þeir Kristján Erlendsson frá Hvallátrum og Ástráður Ólafsson frá ~~Hornvík~~ Keflavík. Var ~~[illegible]~~ (Ástráður) í aðsetu, en Kristján ~~er hann~~ að ná og mun hann hafa kippt Ástráði ~~honum~~ þannig fram af um leið og hann hrapaði. Allir þessir menn voru ungir og efnilegir.

Nóta.

(1.) Jón, sem kallaður var Íslendingur, átti marga jörðu í Raudasandshreppi þar á meðal Látur og Keflavík, lagði þessi þýðindi til Sauðlauksdalskirkju og silfurkerið og skipsuppsátur fyrir

Víðar neðar frá

áttæring eða minna ikip og einn hluta af Látrabjargi, auðnemur 1/6 af ~~[illegible]~~ hjáleka í Keflavík og bjarghlut þaðan. (Samanber alþýðagabók Sauðlauksdalskirkju)

Nóta.

(2) Kringvian hefir breiðan kring kringum augað en nefkrói hefir hálíta rák í efri oggnum báðum megin.

(Eyjólfur Sæmundsson Kemnar hefi samið. Lambavatni

Kr. J.

(lest haustið 1940.)

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

STUNDATAFLA

Kl.	Mánudag	Priðjudag	Miðvikudag	Fimtudag	Föstudag	Laugardag
9—10		30 19				
10—11		270				
11—12		30				
12—13		570				
13—14		40				
14—15		22800				
15—16						
16—17						
17—18						
18—19						

Á öllu meginlandi Evrópu, í Norðurameríku og víðar, er nú orðið algengt að telja stundir sólarhringsins frá miðnætti til miðnættis sem eina heild frá kl. 1 til kl. 24, en ekki í 12 stundum fyrir og eftir hádegi, eins og tíðkast hefir. Þetta er þegar komið í notkun hjer á landi hjá Landssímanum og mun í náinni framtíð verða almennt notað. Að vísu mun almenn útbreiðsla þess taka nokkurn tíma, eins og t. d. með að innleiða metrakerfið í stað hins fyrra kerfis mælis og vogar, en sem hver önnur endurbót, mun það sigra að lokum. Ef kenslustund á að byrja kl. 3 e. m. og kl. 6 e. m. segjum vjer, að hún byrji kl. 15 og kl. 18 eftir hinni nýju tímaskiftingu.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Voramir.

Krognkelsavidi – Æðarvarp – Selvidi – Fuglatekja.

Hreinsun. Þegar vora lækur og ísa leysir af sundum, er það itt af þeim verkum í mýrunum, að fara í áleyjar og hreinsa þar. Haustflóðar þeyta oft þangi og þara langt upp á mýrar, einkum þar, sem mýrar eru lágar en sjógangur mikill. Í sumar bera mól og sand upp á grundirnar. Þetta þarf að hreinsa burtu ~~eða þá~~, að leggi ~~á~~ spíra þá slagjum og tút.

Annað er og mikil í mýrarnar. Víðir er kominn og varpfuglinn er í mörg. Allir mýrbændur reyna að hæna æðarfuglinn að löndum sínum eftir því, sem þar betur gefur. Hafa eru stíflur, hús eru ~~byggð~~ gerð og þangi kastað upp á sker og ulem með á mýrar. Að því er unnið í þessari átt. — Það er kostur, að æðarfugl verpi í þangi. Þangdúnn er tekinn af öllum æðardúnn. Hann verðist sæmmast minst í hreiðrunum, og ~~þá er best~~ hagast að hreinsa hann. –

Á þessu mun þó hafa verið gert meira áður en nú tíðkast. Þess má víða sjá vott í mýrum, að hreiður hafa verið gerð og smákús hlaðin fyrir æðarfuglinn að verpa í, en sem nú eru gróin og sokkin í jörð, og komnar aftur að nokkuru leyti. Þess munu og dæmi, að gjöldgæðar hafa verið hlaðnir, einungis fyrir æðarfuglinn að leita sér sjóls

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

undir og verpa meðfram. Enda er alkunnugt, að ösar-fugl ~~inn~~ sauðir mjög efti að verpa meðfram nýklöðnum gröfum, er liggja nærri sjó í eyjum. Líkur um tóku á varpstöðum hafa eflaust verið til tóla, enda fallegar eiður. Ösarfuglinn er réjungagjarn og þyrfti varla um að kleyfil sé að honum, ~~er~~ það er gert af norfarni og viti.

Fleira er og hafl í huga í þessari fyrsta varfeð í úkunjar. Meðan mikið var um refi, kom það fyrir, að þeir komu út í eyjar á ísum að vetrinum og urðu þá skemdum innlyksa er ísa lysti. Að þeim var vandlega litið og þeim tagl viðstöðulaust í burtu, og eru litt líkur fyrir þeir vóru að velli lagðir. Refurinn er hinn alversti vargur í varpstöðum. – Gott var og að kríðrum krumma. Hann er enginn aufúsugestur í eyjunum um það leyti árs. Ekki var þó venja að skyssa undan honum í þessari ferð, ~~er~~ er hann var orðinn, Aldur var hann líkur eiga egg og kríður í friði þar til að ofbeldum varði, og ungarnir þá eru deyðir fyrir rétt áður en þeir urðu fleygir. – Með þá mili var hagstæt að komast af við krumma. En ~~er~~ er skyssl var undan honum í byrjun varpsinns, varð hann venjulega að hinum verstu fleygvargi, líði engu og flaug organdi og grenjandi eg ir eg. – Örnum er og hafður í huga. Ef ~~ein~~ til ferðar hans sélt er venjubæt að „bráð". Eldur er kynlur af þanki og öðru rusli, er gefur mikinn reyk. Talið er, að örninn fælist reyk og reykjarlykt meira en allt annað, og að hann kemi ekki

í nánd við þá staði, er bralt hafðir verið á, langan tíma á eftir. –

Krognkelsaviði. Af þessari ætjafnt tollinni tala vorvellin við hvert af öðru. Ætjafnfeðin er einstaka ómgang er af ómum vorsins. – Krognkelsaviði er í hverri ey í hugsunum. Víðast er ~~[illegible]~~ skammt í lagnis og oft víðist vel. Laufið er um ~~[illegible]~~ sumarmál, ef ekkert skömmu síðar. Nótkin krognkelsanna er margvíslig. Þau eru torðið nij, ~~[illegible]~~ einkum raðmagnin, hæl, rykl og og dölkuð. Raðmagnin þyðir mörgum, alla fiðla tekur, ~~[illegible]~~ einkum er hann ljóffengur nýr, eða þá rykkur. Dálítið hafa krognkelsin – aðallega grásleppsan – verið notuð til grísafóðurs. Kýr þyðja mjólka vel af nýjum krognkelsum (sódnum), og á limatíð var sauðfé gefið allmikið af krognkelsavörgarsi, einkum krognum. – Mörkvaðlið á grásleppsanetjum er um 12 centim. en á raðmagnsnetjum 9 centim. ~~á kand~~ leggjum. Krognkelsaviðir er ~~aðallega~~ mest stundað þaðan af vorinu, þar til sólviði og nars ~~óðar~~ byrjar.

Óðarvarp. Óðarfuglinn er óefað langsamlega arðsamasti fugl við Íslandsstrendur. – Hvergi er meira varp í einum hreppi á landinu en í Flokkjarhreppi á Breiðafirði, enda er óðarvarpið þar til áðurfaðra milliða hlunninda. Árleg dúntekja mun vera um 300–400 kg.

Þegar vel vorar byrjar óðarfuglinn að varpa skömmu eftir sumarmál, en langmestur hluti hans verpir þó í 4. og 5. sumarvikunni. Talið er, að allur óðarfugl sé

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar. © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

orpinn 6 vikur af sumri og lokar það nauðsynlega ~~vilji eigi~~ ef eigi kemur ~~til~~ stórhel um varpkinnarnar. En ef ~~vilji~~ svo vill til, að hvít geri framan af varpkinnarnar með fæðuskorti, kippir það mjög úr tráðaskap varpsins og fuglinn er þá á ný vilja mikinn leiðir fram eftir sumri en ella.

Það er venja þar í sjávarsveitum, að „leila" varplönd-in nokkurum sinnum yfir varpkinnarnar. – Fyrsta leit er farin, þegar fugl er um það bil hálfsetstur upp. Þá er lagl af stað með fötur og poka undir dúnn og egg. Dúnn er að vísu líkt leitinni í þessari leit, en þetta er aðal eggjaleitin. Ekki er þó hægt að segja, að mikil egg séu leitin, ef miðað er við fuglafjöldann. Það er undantekning, ef tínir eru nema gömlu egg. Og þar sem eg er kunnugastur, er ekki leitið nema ~~1~~ eitt egg af þremur, ~~1~~ eitt af fjórum, ~~1~~ eitt af fimm og ~~2~~ tvö af sex, si fuglinn nýr og á vilja; en si það auðljóst, á eðarkollan si alorpin og eigi ekki nema ~~3~~ þrjú eða ~~4~~ fjögur egg, þá er ekki snert við þeim hreiðrum til eggjaleitar. Svo er ~~auðvitað~~ mesti fjöldi af eðarfugli sem ekkert egg er leitið frá; þ.e. ~~þegar ekki er~~ af ekki eru öll hreiðrin nýj ~~fæð~~ ~~ofbeldi~~ í varplöndin en að framan greinir, ~~þá er~~ ~~eðarbeg eða er hreiðrin nýj þegar að er komið~~, og halda ~~þau~~ þá áfram sínu. Venja er að fara ~~3-4~~ þrjár eða fjórar leitir yfir varp-kinnarnar. Dúnn er aðalega leitinn í heimar síðari leitanna. Síðasta leitin er nefnd „hrðaleit". Hún er ekki farin fyrr en í lok varpkinnarnar. Þá eru öll hreiðrin hreinsuð af dúni, og sé þá eftir kollur á eggjunum,

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

er dúnunn lekinn frá henni, en aflur lókið í hreiðrið ~~þurft~~ þang, mosi eða annað slíkt til vejóls. – Þó „hestalit" sé eitt fann fyrr en í 10. eða 11. viku sumars, kem- er það fyrir að, einstöku kollur er þá nýorpin og á þá fyrir sér að liggja á hreiðri í ~~3-4~~ þrjár eða fjórar vikur. Venjulegast var þá „skipt um hjá henni" ~~um kallar~~, nýjir eggjar voru lekin frá henni, en henni gefin annað egg í staðinn. Áreiðanlega kemur það sér vel fyrir kollurnar, þrátt ~~efast~~ efalaust er henni óðlilegt að liggja á eggjunum svo langt fram eftir sumri. –

Venjulega fara fjórar manneskjur í hverja leit. Á meðan kvenfólkið var ekki orðið svo hrjallt í kaffihúsa-lífi og fjórtraðt, sem það er nú, hafði það oftast veg og vanda af leitunum. Það þótti að jafnaði vandverkið og norðanvert við Fuglinn en karlmenn. En nú er öllu snúið; nú er kvenfólk áreiðanlega í minni hluta í öllum sjóferðum á Breiðafirði, og þá sins í leitunum. Bett ef sin hraða fljótur með tæt, ef farið er í leit í hálalogni og sólskini. – Margt er breytt og með öðr-um hætti nú en var fyrir 60–80 árum. En þó held eg að enn hafi orðið svo mikil breyting á minni hér um slóðir sem á lífskjörum og atlæti kvenfólksins. ~~Fyrir fáum árum gekk það daglega í kjól í hvert verk-um karlmannsverk. Það var í öllum sjóferðum og var óþekkt, að þær hafi farmannsverkin á hendi. Þá var hvert sjóferð, hvarja veiðiferð af annan, hann og var í Bjarneyjum og Ódd Gjarnarsveit og jafnvel kom~~

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar & Borgarskjalasafn Reykjavíkur

~~fuir, að það sé ilt undir fótum~~. Um tvíbjarga konur er óskerað milli sagna og merkileg.

Þess hefir oftið vart, að líkir þessar spurjast illa fyrir til í frá. Jafnvel er kveðið svo fast að orði, að líkisnar sér misk-unnarlausar ránfuglinum, þar sem eigi sér stað hið mesta rán á dúni og eggjum, og hefir alli að tamna þar með lögum. Þetta er mælt af hinum mesta misskilningi og fáfræðingsháttum. Í Breiðafjarðareyjum hagar þannig til, að þessar fuglar í varpléndin eru nauðsynlegar, bæði vegna varpeiganda og fuglinns sjálfs. Margar tegundir varpeyjarnar eru stórar, lágar og miðlungar. Æðarfuglinn verpir einna þéttast meðfram mýrunum — og jafnvel ei í þeim, ef þar eru eyjar, eru alveg sléttar. Vilji nú til vetur, kemur það eigi óvíðsjan fyrir, að allt fer á kaf. Þá er stór hætta á ferðum. Egg og dúnn verður ónýtt á skömmum tíma af vatni eða gæl — og það hefir komið fyrir, að æðar hafa dáist á blautum og köldum hreiðrum. — En þá er nauðsynlegt að tvegg sjálfir við og koma til bjargar, þurka blautu og kalda dúninn úr hreiðrunum, þurka eggin og hafa hreiðrið upp á þurt, hlífir þangi eða öðru þess háttar. Það bjargar venjulega. — Þeir eru eigi fáir æðarungarnir, sem fæðst hafa og komist á legg fyrir þessa nærgætni tvíbjarga konunnar. — Í annan stað verpa allaflestir milli af æðarfuglinum í þangskrúðunum utan með á eyjum og á smáhólmum og skerjum, sem sjór gengur yfir, af stórstraumum og hvöss fara saman. Yfir þeim fugli verður stöðug hætta. Við vatnsvöxt verður ráðið, af

Einkasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

~~at~~ öllum hleypur í jóinn og slórstrammur er á. Þá er venjulega ekki um annað að gera, en að kíkja eggj og dúnn, ef lík þess nokk, áður en Ögir gamli gleypir alt saman. Það hefir þó verið reynt að fara kríðrin hærra upp í mjarnar, svo sjór nái ekki líki þeirra, en oftast kemur það að engum notum. Aðurin virðist ekki kunna neinum farsælum, eftir að hún ~~[illegible]~~ hefir gert sér kríður, og yfirgefur þá kríðrið venjulega, hversu líkið sem það er fast í stóð. Þó tar við, að hægt er að tjorga einstöku kríðri á þennan hátt, einkum ef kollan ~~er hún að sitja~~ hefir setið so lengi á, að eggin sín orðin ungað að mun. —

Eins og landslagi er háttað í Breiðafjarðarmjunni allfleskum, eru „leiðir" alveg naudsynlegar. Komið gæti til mála að farra þeim útlvað, en að leggja þar alveg niður vari nesla kúnstir. Þar eru engar síður farnar til þess að ólúra að eðarfuglinum og koma honum til hjálpar en að rena hann eggjum og dúnd.

Allfleskum Breiðfirðingum er ekki ránsleapur í hug, er þeir umgangast eðarfuglinn. Þess má sjá glögg merki, ef komið er í mjarnar um varptímann. — Meðan hún vón þýfð og lítt ~~[illegible]~~ var komið so að orði, að ekki þætti gott varp í kúnum, ef ekki gæpi kolla í annari holtri laut. Það hefir nú ~~[illegible]~~ eftir vill verið orðum aukið. En í kásundum, í vindaugum, meðfram gangstígum og í gluggaloftum bæjar og þinghúsa, var ekki óðl, að sjá eðarkollur skeipa sér ~~[illegible]~~ þétt og sitja þúðar og róleger á eggjum sínum

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þráð þeir allan hávaða og umgang. Þumar voru svo stórir, að þeim mátti klappa og jafnvel taka upp í kjöltu sína án þess, að þeim virðist misliða það. Aðrar voru grimmari í skapi. Það vörðu hvíður sín að hinni mestu hugprýði, bitu frá sér og jafnvel flugu á fólk, ef þeim þótti af nærri sér gengið. Þar urðu að jafnaði óvinsælli og héldust ekki svo lengi við um hinar geðfyndnari systur þeirra.

Nú fokka þar ódinn er frá árið, kollurnar, sem vupa í limunum. Beyglir limar og vaxandi „jarðraktar munning" valda þar mestu um. Menn nir viðbærl nú líðlagjarl hrðinn skrefum hina fremstaðr náðum.

Þegar dúnninn er komin heim, er hann leikið til við heimsmina. Fyrst er hann þurkaður úti við sólarhita, á seglum, hörum eða járnplötum, og þá hinl er hann stærsta rusli. Síðan er hann hitaður í potti yfir eldi og „krafsaður" á grind, þar til mest rusl er eftir í honum og hann er ódinn að verzlunarvöru. Það þyrfti fullkomið dagsverk að hreinsa 2–3 kg. af eðardún á dag. Dúngrindur eru venjulega smíðaðar úr 2×4" plönkum og hafðar 120 cm. langar og 90 cm. breiðar. Langs eftir grindinni alli og gegn um göt plönkanna er svo dregið snæri, venjulega 3 pd. lína, ~~sem 1–1½ cm. millibil~~ svo þétt, að ekki verði meira 1–1½ cm milli strengja. Á þessum snæristrengjum innan í grindinni er svo dúnninn hristur og núinn, „krafsaður", þangað til hann er ódýr hreinn. – Líkt

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar (c) Borgarskjalasafn Reykjavíkur

áhald er tré, er nefnist „Janker“; er oftast notaðr við hreinsunina. Jankurinn er sperðilgjalagaðr, ca. 30 centim. langr og 15 centim. breiðr um miðjuna, með aflöngu gati í miðjunni, svo hægt sé að festa hönd á honum. Með því að nota þetta áhald, fæst miði og skaspari skeiflur á skenginn en með berum höndunum og gerir það hreinsunina auðveldari. Enn allmikið lag þarf til þess að nota Jankinn svo hann skemmi ekki dúninn, og er því ~~undir fleiruna kringumstæðum~~ betri að nota hann sem minst. — Dúnn er líka skundum kalla-hreinsaðr, sem kallað er. Þá er hann ekkert hreinsaðr eftir á, en aðeins þurkaðr við sólarhita og svo bindr er hnoðnum saman með höndunum. Það er áðaflega sinlegt, en með þessi aðferð fæst fallegastr og verðmestr dúnn.

Dúnhreinsun þykir hið versta verk, bæði erfitt og sinlegt. Breiðfirzka kvenfólkið hefir verið þaðnæst við þá vinnu, sem svo margar aðrar; en nú er svo komið, að varla fæst nokkur maðr til að hreinsa dún, og sést þá kvenfólk en karlmenn. — Vil ég dúnhreinsunar hefir einnig tekizt að smíða ~~bætt~~, svo að verulegr gagni komi, og veri þá hinn mesta naudsyn á slíku verkfæri.

Fuglateljar. Lundinn grefr langar og djúpar holur inn í bjarnar og verpir þar snemma eftir fardaga. Hann á aðeins eitt egg, hvítt að lit, og verma bjarnir þar til skiptis. Það tekur lundann langann

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

tíma að ala ungann upp. Engum er nefnder Kofa. Hann liggur í holunni þangað til hann er orðinn alfiðraður og fleygur. Þangað til fóðra foreldrarnir hann fæðuna hinn. Fóðan er eingöngu síli. Það hlýtur að vera óþreytandi lif og vesalings lundanum að þurfa að vera á sífeldu flökti fram og aftur um hútíma ársins, eins og hann virðist vera latur. En unhyggjan fyrir afkvæmunum knýr hann til starfa. Og hann dregur ekki af sér. Tuttugu til þrjátíu bunsili ber hann í nefinu í einu og raðar þeim þannig í vírl, að haus og sporður sitja ávalt saman. Lundinn er ~~snarlar~~ snillingur í ~~því~~ að raða síli í nefið á sér og munu fáir fuglar líkja það eftir honum.

Aðgæti er oft af lunda við ~~vit~~ eyjarnar á sumrin, hugir þáðanda fram yfir það sem á egg eða unga í holunum; unda stoðir ekki samhjálpina á tonum þeim, af illhvað ber útaf. Það er hafð fyrir satt hjá um slóðir, að ef aðara komi annar lundi til, ef annar lundinn er holunni í dreptinn, ~~þá kemi aðar annar í hans stað~~ og bæði fyrir kafnaði, vottkinn missi einsvis í við fráfall foreldrisins.

Unjulega er engum ekki fiðraðar fyrr en í 17. eða 18. viku sumars — kofan tóm, eins og það er kallað. Þá er tómt í kofnafar. Menn leggja af stað með nesti og reiðu sú, klæðast í sterk föt með járnkarla og króka að vopni. Unjulegarnir er legið við í hjáli meðan á kofnatekjunni stendur. Til matar er höfð hin kjarnmesta fæða, sem völ

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

er á, því at veiran er kaldsæm og úfið ef úti um veður. – Hangikjöt og magáir eru dregnir ofan úr eldhúsi, harðfiskur og hákarl sáðar í hjalla, kaffi og sykur hafð í frekara lagi – og dáðlega öðn og brennivíni var venja að hafa með lítt, þar er „skyrja mellingunnar" – Nú er sá siður ~~víðkunnugt~~ lagður niður, síðan ekki fékkst annað vín í landinu en spánargullið, sem allflestir Breiðfirðingar virða ekki viðlits.

Kofan er klein úti úr holumni með hendinni, eða þá stuttum krók, sem hafður er, ~~nærst~~ er nest lítt hennar án hans. Jórnkarlinn er hafður til að hræra með göl á holumna, ef hún er svo löng, og ekki nærst til kofunnar úr holadeyrunum. Það þykir fullkomið dagsverk að taka 300–400 kofur á dag.

Tjaldvarp er nokkuð í flestum eyjum á Breiðafirði. Tjaldan er hinn prúðasti fugl. Hún verpir í urðum og klettum. Æðarinn – kofan – er venjulega búin í miðjum júlí. Þar sem hún er tekin, er aðferðin við að ná henni hin sama og við landakofuna.

Kofrafellja er til mikilla hlunninda í Breiðafjarðareyjum. Kjötið er haft til matardeis, reykt, salað og súrsað, en fiðrið er verðmæt í sengurföt o. fl.

Skarfur er til nokkuru nytja í einstöku eyj. Hann verpir í hundraðum skipti á eyðiskerjum og eyjum, þar sem fáförult er. Hann verpir á einmánuði og um sumarmál. Ef veðrátta er góð – í einstöku fugl þó fyrr. Ókrifa-

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

legl er í skarfabyggðinni og illur daunn. Unginn er drepinn um það til, sem hann er að verða fleygur.

Fram á annan tug 20. aldar var mýgrútur af krú í ölum eyjum á Breiðafirði. Síðan hefir hún farið sífækkandi ár frá ári, og hefa farið svo fáir ár saman, að vart hefir sést einasti fleygur krúungi. Menn vita ekki, hvað þessum fæláti veldur. Talað er um, að skorkur á hnubjörgum mæti valda miklu um, en það er óraunsætt mið öllu. – Kofnakeyja hefir oftast verið ~~[illegible]~~ óvenleg á þessum tímabili og skýtur það helzt á móðinn, að skorkur á hallar sér mæri vera aðal-orsökin. – Krúnegg þykja mörgum ljúffengust allra eggja, en aðalnytsemi krúnnar var fólgin í því, að hún varðaði eyjarnar.

Svartbakurinn verður ekki talinn til nytjafugla í Breiðafirði. Hann er einhver versti óvinur aðarfuglsins og krúnnar. Hann er þó ófriðaður og reynt að útrýma honum á allan hátt. En þar sem hann fór að vera í friði, rýkur hann áfaflega mikið fjölgun og gefur ~~tals~~ nokkrar verður teljar í eggjum.

Um 1920 stofnuðu varptendur um Breiðafjörð og víðar félag með sér til að eyða svartbaki og öðrum fleygvargi úr varplöndum sínum. En líkur mun árangur þess félagsskapar hafa orðið. – Svartbakurinn er harðgerður fugl og fjörsamur og mun honum aldrei verða útrýmt af fullu úr eyjunum — enda sennir, sem af jafnaði mæla honum bót.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Auk þessara fugla, sem nú eru talaðir, verpur hún mesti fjöldi annarra fugla í Breiðafjarðareyjum. Flestir eru þeir til engra nytja og gæti líka allflestra. En þeir gera þó sitt til að gera fuglalífið fjölbreyttara og skemmtilegra og auka yndislíf vorsins, sem er hin unaðslegasta árstíð í eyjunum.

Þessar fuglategundir er mér kunnugt um, að verpi að staðaldri í eyjunum, auk þeirra, sem að framan eru nefnaðar:

Toppönd, stokkönd, rauðkolla, -urt, hávella, lómur, rjúpa, fjall. kjói, Tjaldur, skeiðar, sandlóa, hrossagaukur, óðinshani, þórshani, hrafn, þúfutittlingur, auðnutittlingur, skúmdepill, marinerla, sólskríkja.

Svo kemur það fyrir, að álft, hválmáfur, rjúpa, heiðlóa, snógaþröstur og jafnvel örn verpa í eyjunum, en sjaldgæft má það kallast.

Selveiði.

„Selurinn er sela í bíi".

Selurinn er friðaður fyrir skotum á innanverðum Breiðafirði. Þó væri heimasta lýgi að segja, að hann lifði þar í sátt og góðri samtíð við menninna. Þeimer eru annarsstaðar á jörðinni, þar sem til hans nærst. Það er ákaflega auðvelt að drepa sel á Breiðafirði án þess að hafa byssu að vopni. Nun sú og raun á veða, að selnum fjölgar nú í firðinum ár frá ári, og er þar verði um að kenna en höfðaus dráp þeirra, sem við-

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

ina skuna.

Selur er víðast miðs og minna frá hverri byggð í ísleyjarkrepsi og með ýmsum hætti.

Aðeins er nú um hvor selategundin að ræða í Breiðafirði, útsel og landsel. Fram á síðustu áratugi 19. aldar var þó þriðja selategundin — vöðuselurinn — allalgeng í Breiðafirði, eða öllu heldur í fjörðunum, sem skiljast inn úr honum, svo sem Kerlingarfirði, Skálmarfirði og Kollafirði. Vöðuselurinn kom í stórum hópum á haustin og fyllti hlaðvarðar og var víðast í net og skutlaður, til mikilla hlunninda fyrir héraðið. — Víða meðfram þessum firðum má sjá jarðsigin naust og byrgi, sem notuð hafa verið við þennan veiðiskap.

Nú er þessi selategund svo lítt að sjaldséð hér um slóðir, og mun því valda hið gengdarlausa dráp hennar í norðurhöfum.

Landselurinn er nú ~~alþýðaður~~ víðkunnastur og til mestra nytja í Breiðafirði. Hann er engin „forfugl". Hann er til og frá um ~~allan~~ fjörðinn allt árið, aðeins að ísinn ~~[illegible]~~ hamli honum ekki frá að haldast þar við. Að vísu er hann drífsvar og laus við um ~~[illegible]~~ vetrarmánuðina. En þegar vorar þyrpist hann saman á þar slóðir, sem hann kæpir á og elur upp kópana. Og svo er hann árvissa og elsker að áttahögunum, að menn hafa þó fyrir satt, að ~~[illegible]~~ kæpi á sínu svæðinu á fleiri ár og ali kópana upp í sínu vagninum áratug eftir áratug — þróðselurinn

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

verður allgamall.

Landselurinn fer að kopa hér um miðjan maí. Urlan á venjulega ekki nema einn kóp, en þó ber við, að hún á tvo. Kópurinn sýgur móður sína og fylgir henni fast eftir þrjár eða fjórar vikur. Eftir þann tíma er hann orðinn sjálfbjarga, og fer þá um sig sjálfur.

Veiðiaðferð. Landselskópurinn er eingöngu veiddur í net. Netin þykjast frá 7–10 jörni. Netin eru 8–12 faðmar á lengd, en eins faðmur á dýpt og möskvastærð 12–15 centimeter. Netin eru steinuð niður svo þau breiðir ekki um of frá sér, og fest við steina, sem þau eru bundin við, með stórum steini, við landfestina. Tré- eða korkflár eru hafðar til að halda þeim á floti. Netin eru bögð um fjörð og látin liggja yfir flóðarmar og svo venjulega vitjað um norðan fjörð á eftir. Veiði þessi stendur yfir á fjórðu vikur. Óvisst verður um það hvort sem kópurinn er að villast frá urtunni. – Veiðin er mjög misjöfn í hinum einstöku tilfellum, frá 8–12 kópum á ári og alltaf á 120–130.

Kópaveiðin hefir oftast verið aðaltekjuvegur atvinnugreinar. Spikið (lýsið) og skinnin eru verslunarvara, en kjötið er hafð til átu, reykt, salað og reykt.

Ísrekstraveiði. Fullorðinn landselur veiðist ekki í net, er hann er sjálfráður ferðar sinna og gerða, svo er hann sveigjanlegur og aðgætinn. En þá er tekið til annarra ráða. Hann er veiddur í netin eða öðru hvoru, netin eru dregin utan að honum, þar sem svo hagar til, að þá verður

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

vis komið. Og – þá mátti – hagar svo víða til á Breiðafirði, að það verður gert með góðum árangri.

Í hinum miklu skerjaflákum hingað og þangað um Breiðafjörð myndast allvíða um fjöru grunnir og þröngir vogar. Í þessa klessu voga setti selurinn á vissum árstíma, einkum ef vindur er og sólskin, og legst upp á skerin með fram þeim.

Einna kunnastur um sú ísrekstrarlagnirnar við Oddbjarnarsker, er liggja undir Hergilsey, er Guðmundur bóndi Einarsson í Hergilsey hefur ~~safnað mér upplýsingar~~ tjáð mig um það, sem hér fer á eftir. Er þó alla áherzlu á framsetninga og orðfæri.

Norðanvert við Oddbjarnarsker myndast um fjöru allstór vogur, um 1000 metra lengur og 200 metra breiður í kjaftinn, en aðeins 200 metra djúpur. Vogurinn snýr til vestur. Í þessum vogi liggur ofl mikið af sel, þráðgatt sæjól er í vogunum og umferð er þar eftirlitsl.

Þegar fara skal í ísrekstrarlögn úr Hergilsey, er legl af stað um hálfflæðin sjó af útfalli. Þegar nálgast lögnina er farið afar-hljóðlega. Tuskur eða snæri er bragðið um „flaðana" svo ekki hvisl áraglamm. Engum má sníglast úr eða hósta og varla draga andann nema með mesta varúð. Farið er til með veri sunnan vert við lögnina. Ósjálega er lent við skerið og einum manni sleppt upp. Gægist hann yfir skerið til þess að vita, hvort selur sé í vogunum. Verður hann þess vís, að selur liggi,

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

taka þeir, sem eftir eru í tálnum til áranna, og róa sem mest þeir geta út með skerinu, þvegja fætur sínum í því í skjóti vipan, og leggja nelin í hasti fyrir vogskjoflinn. Meðan þá fer fram, hefur moðurinn sem stúlum var eftir á sveinin, leðst hljóðlega austur eftir því, og komist í lag sín sund, sem er austur úr vognum og ekki þorna nema um stærstu fjöru. Hann velur sér stóru í miðji sundinu og hefur langan kepp sín krókstjaka að vopni meðan sundið er að þorna. Til þess er venjulega valinn hinn röskvasti maður, því at ekki er kuglum hent að meta selnum í sundinu, slá hann, ef þar gefst, en annars að verja honum útgöngu meðan nokkur sjór er í sundinu.

Takist nú þetta, + sem oftast verður, + að leggja nelin fyrir vogskjoflinn, og manninum á skerinu að komast austur í sundið, áður en selnum tekst að átta sig og sleppa út, þá er hann innitepgdur og veiðin er þá nokkurnvegin vís.

Þá er dokað við.

Sé nú mikið af sel í vognum, gerir hann strax tilraun til að komast út, en rekur sig þá á nelin í vogskjoflinum. Nú verður festast þá strax í neðjunum og eru deyrnir samskeyttir með þungum illkarkeppum, en hinir snúa inn í vogin aftur. Þá er byrjað að draga nelin utan af þeim, og ekki líti drátt innum fyrr en inni í vogstofni. Þar er selurinn flakkaður í

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

neljunum og skríðrepinn með viðeigandi blóði og fórmelingum. —

Jafnsnjótt og menn hafa verið búnir fyrir vogskjóftinn, byggja óhljóð, óp og gaura gangur í bátnum. Menn víkja öðrum og gunga hver í kapp við annan, kasta ausjóli, skordum og öðru lausleg til í bátnum og gera hið mesta hark til að fela sellinn. Síðan, þang og þari rólast upp og sjórinn verður fagurrauður um leðja. Blóð og brottja velur um allan voginn og selurinn sundrast og bersl um í sínu eigin blóði. Við þetta allt ærist hann og verður eli sínu fjor af hræðslu og hræðslu. Hann rennur í hvað sem fyrir er, jafnvel menninar í bátnum. Hann gir hverja ársina af annari, ósigungna og hefliðugu, til þess að reyna að skjótast, en bíðst það mjög sjaldan. Það er aðeins af einstaka sel tekst að slökkva eyðir menn eða rífa sig niður í bolnum undir þau, að honum lánast að skjótast. Allur fjöldinn er að velli lagður eftir hatramma vörn og angistarfullt sálarstríð. — Selaskip þetta minnir í sinn og öll á hið alkunna grindadráp í Færeyjum.

Veiðiaðferð þessi er í fáeinasta lagi hraðleg og villimannleg og vart samandi siðuðum mönnum. Alþingi hefir sett sig fram í margt sem sitt skyldi en að banna slíka veiðiaðferð. En sem betur fer gerist þess nú varla þörf lengur. Veiðiskapur þessi er að mestu lagður niður og mun ekki verða upp aftur tekinn.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Nokin sum nokuð vón við þessa vitti, vón af annari gerð og stærri en venjuleg kópamel. Móðurstærð bör 16-18 cm. Dýpt um 150 cm. og lengd um 15-18 metrar. Annars fór rotagerðin nokkuð eftir því, hvernig bæjarhagir voru, sem veitt var í.

Uppiðráp.

„Sofa ukkurtörn á útskerjum".

Útselurinn er gjöðeikur landselnum að háttum. Hann er langt um stærri, spakari og hagfara við fyrstu kynning, en álappaleg fyrstinn og langrokinn, ~~þegi~~ eg honum þykir er mistæðið.

Útselurinn kæpir á haustin. Kæpingin byrjar um mánaðamótin september – október. Hann kýs helst að vera við eyjar og útsker, þar sem unferð er lítil og afskekt. ~~Ef~~ Ef hann telur sitt svo öruggt, að hann geti að fullu hafst eða sitt, fæðir urtan kópinn uppi á grasi, eða svo háu á skerjum, að sjór fellur ekki undir hann um flóðar. Þegar kópurinn fæðist er hann ~~þakinn~~ vaxinn allhraðri, mjúkri hári. Um eftir ~~er 2 vikur~~ hálfan mánuð fara þau að falla af honum, og ~~eftir~~ á ~~3ju~~ fjórum eða fjórum vikum líðnum eru þau að fella hárinn, en skinngrá eða svört hár komin í staðinn, og fer þá kópurinn í sjónum sem fullvaxin selur.

Allan tæmaðurinn hefur kópurinn legið í tálinu, og oftast sofið, nema meðan hann hefur sogið móður sína. Hvítu hárin, sem smámaðanum hafa fallið af honum, liggja eins og flos í kring um hann, og hann liggur

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur